

Історичні, філософські, правові й організаційні проблеми фізичної культури

УДК 37.037

*Оксана Михайлюк,
Наталія Онищук,
Світлана Савчук**

Рівень зрілості пізнавальної та розумової сфер як компонент психічного здоров'я

*Луцький інститут розвитку людини Університету "Україна" (м. Луцьк);
Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)**

Постановка наукової проблеми та її значення. Зростання ролі психологічного фактора на сучасному етапі розвитку суспільства ставить перед наукою низку нових завдань. До них належать наукове обґрунтування вікових норм соціальних функцій, визначення актуальних і потенціальних можливостей людини в різні періоди життя, прогнозування розвитку й вивчення значення ранніх періодів онтогенезу для наступного розгортання психічних ресурсів особистості [3].

Оптимізація процесів розвитку в дитячому та юнацькому віці неможлива без знання умов і закономірностей такого розвитку. Дослідження психологічних особливостей та можливостей дітей різного віку необхідне для правильного визначення змісту й методів навчально-виховної роботи на різних етапах навчання та виховання, а вивчення форм аномального розвитку психіки дає змогу створити основи для розробки цілеспрямованої системи психогігієнічних заходів [4; 5; 6].

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Із кожним роком у нашому суспільстві зростає кількість невротичних порушень. Особливо це стосується молодого покоління. Основними причинами такого стану, як зазначалося на міжнародному конгресі з проблем психічного здоров'я особистості, є соціально-економічна нестабільність; забруднення навколишнього середовища, інформаційна завантаженість, широка пропаганда засобами масової інформації насильства, жорстокості, ріст схильності підлітків та молоді до алкоголю й наркотиків. Ці причини підсилюються додатковими факторами, які існують у системі середньої освіти. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (1995), психічне здоров'я особистості включає такі основні складники: 1) ставлення до себе; 2) ставлення до інших; 3) подолання проблем життя [2; 8].

Психічне здоров'я особистості – це результат взаємодії багатьох різноманітних факторів. Досліджується їх специфічний вплив на здоров'я спеціалістами-науковцями з різних галузей наук.

У наш час починають з'являтися публікації М. Вісковатої, А. Андроса, Г. Сердюковської, С. Карамушка, які пов'язують психічне здоров'я особистості з нетрадиційними науками. Це, насамперед, валеологія – комплексне вивчення здоров'я людини: дослідження факторів, що забезпечують фізичне, психічне та соціальне здоров'я (Е. Булич, І. Мурахов, 1997). Проблема психічного здоров'я багатогранно відображена в роботах вітчизняних валеопсихологів: І. Брехман (1990), В. Петленко (1998), Г. Нікіфоров (2003). Досить цікавим також є підхід, запропонований санологією – наукою про здоров'я здорових – інтегративна система, що побудована на міждисциплінарних даних (медицина, соціологія, психологія, педагогіка) [7; 9].

Психічне здоров'я особистості – це таке функціонування психіки індивіда, яке забезпечує його гармонійну взаємодію з навколишнім світом. У певному розумінні – це ефективність діяльності та поведінки, здійснення особистісного розвитку.

Підлітковий вік – найскладніший етап психологічної перебудови, пов'язаної з вибором професії й розширенням діапазону суспільно-політичної ролі, зумовлений взаємодією біологічної і соціальної сторін розвитку: статевого дозрівання та специфічної фази соціалізації.

Особливості взаємодії біологічного й соціального етапів розвитку визначають індивідуальні властивості психіки підлітка. Завдання соціального та особистісного самовизначення передбачає поряд із диференціацією розумових здібностей і інтересів, без яких неможливий вибір професії, розвиток інтегральних механізмів самосвідомості, вироблення світоспоглядання й життєвої позиції, визначення психосоціальної орієнтації [1; 9].

Завдання дослідження – визначити рівень інтелектуальних особливостей учнів 7–11 класів та кількісно встановити наявність обдарованості й ступінь її вираженості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження проводилися на базі навчально-методичного комплексу № 9 м. Луцька з учнями 7–11 класів (дівчата, хлопці). Кількість опитуваних респондентів дорівнювала 500 осіб. Нами використано методику “тест прогресивних матриць Дж. Равена”, що призначена для діагностики інтелектуальних особливостей школярів. У ході досліджень учням запропоновано зображення матриць квазі-геометричних фігур, які пов'язані між собою певною логічною закономірністю. Загальний обсяг роботи обмежувався 30 хв (5 серій по 12 завдань). Правильний варіант відповіді оцінювався 1 балом, неправильний – 0. Для отримання підсумкового кількісного показника всі набрані бали додавалися. За методикою встановлено такі сукупні кількісні нормативні показники: наявність обдарованості – високий рівень (54–60 балів); помірний рівень (49–53 бали); зона невизначеності – низький рівень (32–48 балів); відсутність обдарованості – менше 32 балів.

У результаті тестування всі результати були проаналізовані, оброблені математичним методом і сформовані у вигляді таблиць 1 та 2.

Таблиця 1

Рівень інтелектуальних особливостей учнів

Наявність обдарованості	Рівень вираженості	7 кл.		8 кл.		9 кл.		10 кл.		11 кл.	
		д.	хл.	д.	хл.	д.	хл.	д.	хл.	д.	хл.
Наявність	високий	1	2	19	7	3	8	15	6	27	14
	помірний	10	10	8	15	13	15	24	16	8	32
Зона невизначеності	низький	33	32	23	28	30	26	11	26	15	4
Відсутність		6	6	-	-	4	1	-	2	-	-
Середній бал		41.5	42.2	50.0	46.3	44.5	45.5	50.9	46.9	52.4	52.2

Нами кількісно визначено рівень інтелектуальних особливостей школярів і встановлено, що середній бал в учнів 7 класів (дівчата, хлопці) відповідає низькому рівню обдарованості – відповідно, 41,5 та 42,2 бала; у дівчат 8 класів помірний рівень – 50,0 балів, у хлопців – низький – 46,3 бала, у хлопців, дівчат 9 класів низький – відповідно, 44,5 і 45,5 бала, у хлопців, дівчат 10 класів помірний – 50,9 і 46,9 бала, в 11 класах – помірний – 52,4 і 52,2 бала відповідно.

Таблиця 2

Рівень інтелектуальних особливостей учнів, %

Наявність обдарованості	Рівень вираженості	7 кл.		8 кл.		9 кл.		10 кл.		11 кл.	
		д.	хл.	д.	хл.	д.	хл.	д.	хл.	д.	хл.
Наявність	високий	2	3	38	14	6	16	30	11	55	28
	помірний	20	20	16	30	26	30	47	32	15	64
Зона невизначеності	низький	66	65	46	56	60	52	23	52	30	8
Відсутність		12	12	-	-	8	2	-	5	-	-

Установлено, що в результаті зміни вікових особливостей фізичного й психічного розвитку змінюється і здатність учнів до пізнавальної та розумової діяльності. Проте в більшості випадків найбільше відсотків припадає на низький рівень вираженості обдарованості, тобто на зону невизначеності, яка межує із відсутністю обдарованості. Теоретично проаналізувавши математичні

показники, ми виявили, що на 12 % учнів (хлопці, дівчата) 7 класів припадає повна відсутність обдарованості.

Висновок. Отже, у ході дослідження розумового психічного здоров'я школярів 7–11 класів визначено рівень інтелектуальних особливостей: встановлено середній бал, відсоткове відношення та ступінь вираженості.

Розвиток розумових задатків у старшому шкільному віці характеризується як кількісними змінами у швидкості вирішення інтелектуальних завдань, так і якісними зрушеннями в структурі інтелекту, що пов'язані з виникненням здатності до гіпотетико-дедуктивного мислення. Оволодівши в процесі навчальної діяльності науковими поняттями й термінами, школяр досягає також рівня узагальнень, коли поняття не прямо співвідноситься із предметом, а вимагає безпосереднього поєднання з іншими узагальненнями. У підлітків поступово формується теоретичне мислення, яке служить джерелом багатьох змін у його психіці. Своєрідність цього рівня розвитку мислення полягає не тільки в розвитку абстракції, але й у тому, що предметом уваги, аналізу й оцінки стають його власні інтелектуальні операції, тобто мислення стає рефлексивним.

Перспективи подальших досліджень. Констатовані в ході дослідження достатньо низькі показники інтелекту в учнів 7 класів вимагають поглибленого вивчення психологічних особливостей цієї вікової категорії та певного оздоровчого, освітнього й виховного впливу, а також розробки методичних прийомів і засобів психолого-педагогічного оздоровлення особистості.

Розвиток та поглиблення рефлексивних й інтегральних процесів під час переходу від старшого підліткового до раннього юнацького віку призводить до формування нового рівня самосвідомості, що вимагає подальшого дослідження.

Література

1. Братусь Б. С. Психическое здоровье и личность / Братусь Б. С. – М. : Мысль, 1998. – 301 с.
2. Васильев В. Н. Здоровье и стресс. / Васильев В. Н. – М. : Медицина, 1991. – 170 с.
3. Здоровье, развитие, личность / [состав. Г. Н. Сердюковская, Д. Н. Крылова, У. Кляйнпетер]. – М. : Медицина, 1990. – 336 с.
4. Здоровье: сущность, диагностика и оздоровительные стратегии : тезисы. – Krynica Gorska, Polska, 1999. – 278 s.
5. Михайлюк О. Оцінка рівня фізичного здоров'я учнів / О. Михайлюк, С. Савчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – № 2 (6) – С. 72–77.
6. Основы валеологии / [науч. ред. акад. В. П. Петленко]. – Киев : Олимпийская лит., 1998. – Кн. 1. – 434 с.
7. Психическое здоровье личности : информ. письмо Национальной Федерации психического здоровья. – Александрия, Вирджиния США. – 1995.
8. Психология личности / [сост. Н. В. Киршева, Н. В. Рябчикова]. – М. : Геликон, 1995. – 236 с.
9. Социальные аспекты психического здоровья детей и подростков : материалы междунар. конгресса. – Одесса : [б. и.], 1994. – 86 с.

Анотації

У статті визначено рівень інтелектуальних особливостей учнів 7–11 класів. У результаті дослідження встановлено достатньо низькі показники обдарованості в учнів 7 класів (хлопці, дівчата), що вимагає поглибленого вивчення психологічних особливостей цієї вікової категорії та певного педагогічного впливу.

Ключові слова: розумове психічне здоров'я, рівень, інтелект, обдарованість.

Оксана Михайлюк, Наталія Онищук, Светлана Савчук. Уровень зрелости познавательной и умственной сфер как компонент психического здоровья. В статье определено уровень интеллектуальных особенностей учеников 7–11 классов. В результате исследования установлено достаточно низкие показатели одарённости в учеников 7 классов (мальчики, девочки), что требует углубленного изучения психологических особенностей этой возрастной категории и определённого педагогического влияния.

Ключевые слова: умственное психическое здоровье, уровень, интеллект, одаренность.

Oksana Mykhailiuk, Nataliia Onyshchuk, Svitlana Savchyk. Maturity Level of Cognitive and Intellectual Sphere as a Component of Mental Health. The level of the 7–11th form pupils intellectual abilities is determined in the article. Sufficiently low talent indicators of the 7th form pupils (boys, girls) were determined; this fact requires deeper investigation of psychological peculiarities of this age group with some pedagogical influence.

Key words: mental health, level, intelligence, talent.